

РОЛЬ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглянено сутність поняття позааудиторної роботи у вищому навчальному закладі. Визначено особливості та роль позааудиторної самостійної роботи студентів у процесі формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. Обґрунтовано ефективність навчально-дослідної та науково-дослідної самостійної роботи студентів як форм позааудиторної діяльності майбутнього педагога.

Ключові слова: позааудиторна робота, самостійна робота, навчально-дослідна робота, науково-дослідна робота, професійно-педагогічна комунікативна компетентність, майбутній учитель іноземної мови.

Когут І.В. Роль внеаудиторной работы в формировании профессионально-педагогической коммуникативной компетентности будущего учителя иностранного языка

В статье рассмотрена сущность внеаудиторной работы в высшем учебном заведении. Обозначены особенности и роль внеаудиторной самостоятельной работы студентов в процессе формирования профессионально-педагогической коммуникативной компетентности будущего учителя иностранного языка. Обоснована эффективность учебно-исследовательской и научно-исследовательской самостоятельной работы студентов как форм внеаудиторной деятельности будущего педагога.

Ключевые слова: внеаудиторная работа, самостоятельная работа, учебно-исследовательская работа, научно-исследовательская работа,

профессионально-педагогическая коммуникативная компетентность, будущий учитель иностранного языка.

Kohut I.V. The role of extracurricular work in the forming of professional and pedagogical communicative competence of future teachers of foreign languages

The article describes the essence of extracurricular work in higher educational establishment. The features and the role of students' independent extracurricular work in the formation of professional and pedagogical communicative competence of future teachers of foreign languages are designated. The efficiency of educational-research and scientific-research students' independent work as forms of extracurricular activities the future teacher is given.

Keywords: extracurricular work, independent study, educational-research work, scientific-research work, professional and pedagogical communicative competence, future foreign language teacher.

Актуальність та доцільність дослідження. Важливе значення у процесі навчання у ВНЗ є зв'язок аудиторних і позааудиторних занять, який урізноманітнюється різними формами їх проведення. В аудиторній роботі пріоритет надається таким формам проведення: лекціям, семінарським, практичним і лабораторним заняттям, консультаціям. З ряду об'єктивних і суб'єктивних обставин значення позааудиторних занять, на жаль, недооцінюється.

З точки зору системного підходу до формування особистості майбутніх учителів іноземної мови, помилковим є розмежування завдань, що використовуються на аудиторних і позааудиторних заняттях. Їх безпосередній зв'язок і взаємопроникнення активізують й урізноманітнюють процес підготовки фахівця, надають йому більшої професійно-практичної спрямованості [3, 75].

Особливого значення зв'язок аудиторної та позааудиторної роботи студентів набуває у контексті формування у майбутніх фахівців основ професійно-педагогічної комунікативної компетентності. Оскільки, позааудиторна робота майбутнього вчителя іноземної мови є продовженням аудиторної роботи, а може бути й окремим елементом у процесі підготовки фахівця. У цьому контексті найбільш доцільним підходом до розгляду позааудиторної роботи студентів є системний підхід. Ми уявляємо собі позааудиторну роботу як систему – цілісне утворення, що складаються із взаємопов'язаних елементів. Тобто правильно організована й раціонально спланована позааудиторна робота студента є засобом активізації інтелектуальної діяльності, розвитку творчих здібностей, формування творчих умінь. Основна специфічна особливість позааудиторної роботи студентів педагогічного вишу зумовлюється специфікою професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, що передбачає оволодіння не тільки спеціальними знаннями й уміннями зі свого предмета, а й оволодіння сукупністю професійних компетенцій та особистісних якостей, необхідних для здійснення цілісного навчально-виховного процесу в умовах сучасної школи, що постійно ускладнюються з посиленням вимог суспільства до системи освіти.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Багато вітчизняних дослідників (Р. Абдулов, Л. Кондрашова, О. Медведєва, Г. Троцько та інші) розглядають позааудиторну (позанавчальну) діяльність студентів у виховному аспекті. Окремі автори (Л. Заремба, В. Кутьєв та інші) позанавчальну діяльність обмежують в основному пізнавальною діяльністю, розвитком інтелекту, продовженням у відповідних умовах процесу пізнання.

Особливого інтересу у контексті формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови та ролі позааудиторної роботи у цьому процесі набувають праці вчених, у яких предметом спеціального дослідження є сутність комунікативної культури, її функції, а також можливості позааудиторної роботи щодо вдосконалення

цього особистісного утворення (Б. Бушельова, А. Годлевська, М. Лазарєв, О. Леонтєв, Г. Потиліко, Л. Савенкова, В. Садова, І. Тимченко, В. Ширшов, та ін.). Нас цікавить комунікативна культура як складова професійно-педагогічної комунікативної компетентності та професіоналізму майбутніх педагогів, тому інтерес для нас мали праці М. Лазарєва, який розглядає комунікативну культуру як інтегральне утворення, що, з одного боку, виступає як індикатор розвиненості педагога в комунікативній сфері, а з іншого – як інструмент діагностичного призначення, щ дозволяє оперативно та доступними засобами визначити рівень професійної комунікативної культури [4].

Важливого значення для нашого дослідження набуває методологічна концепція В. Садової, яка визначає комунікативну культуру як динамічне особистісне утворення, що концентрує в собі мистецтв мовлення і слухання, об'єктивного сприймання і правильного розуміння учня, сприяє побудові гуманних взаємостосунків і досягненню ефективної взаємодії на основі спільних інтересів [7].

Дослідженню ролі позааудиторної роботи та її значення в процесі підготовки вчителя присвячені також роботи О. Дубасенюк, В. Петровича, С. Савіної, О. Язвінської та багатьох інших учених.

Формулюванні цілей статті. Метою нашого науково-педагогічного дослідження є аналіз сучасних концепцій науковців з питань ролі та значення позааудиторної роботи у формуванні професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, виокремлення ефективних форм та методів організації позааудиторної діяльності студента у процесі навчання у педагогічному виші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи професійно-педагогічну підготовку майбутніх вчителів М. Донченко у дослідженні [2] зауважує, що позааудиторна робота як складова професійно-педагогічної підготовки, яка не обмежена часовими межами, чітко не регламентована формами та методами, дає можливість створити умови для реалізації

студентами своїх здібностей, нахилів, соціально-громадської активності; посилити мотивацію навчання.

Онучак Л. визначає, що самостійна позааудиторна робота значною мірою залежить від рівня її організації, а в основі організації має бути покладено принцип активності й самостійності самих студентів, які прагнуть пізнання нового. В той же час, обов'язковою умовою розвитку самостійності є активна участь студентів у науково-дослідній роботі, оскільки неможливо реалізувати творчі здібності навіть при повному оволодінні своєю спеціальністю без вироблення дослідницьких умінь і навичок [5, с. 19].

Сарафанова Т. визначає [8, с.13] позааудиторну роботу як діяльність, де найповніше виявляються творчі можливості студентів. Позааудиторна робота робить опертя на самостійність, активність, ініціативність, творчість являється найважливішою її особливістю.

Досліджуючи професійно-педагогічну орієнтацію студентів, А. Утехіна зазначає [10, с.3], що позааудиторна діяльність студентів університетів – фактор професійно-педагогічної орієнтації за умови, що вона забезпечує морально-психологічну й практичну готовність до педагогічної діяльності, яка може бути сформована засобами управління, що включають в себе комплексне вивчення особистості, диференційований підхід, планування організацію, регулювання та контроль.

Н. Грекова, розглядаючи активізацію самостійної позааудиторної роботи, визначила [1, с.9], що, з одного боку, ця робота є педагогічним засобом організації та керівництва самостійною діяльністю студентів, з іншого – специфічною формою навчального та наукового пізнання. Таке розуміння дозволяє розглядати зовнішню та внутрішню його сторони: перша зумовлена функціями викладача, друга – пізнавальними функціями студентів.

Проте можна стверджувати, що чіткого визначення терміна «позааудиторна робота» немає, а проаналізована література свідчить про те, що дослідження переважно стосуються лише окремих її аспектів.

Загалом в умовах нинішньої кредитно-модульної системи навчання організація самостійної позааудиторної роботи студентів є чи не найважливішою формою навчання, оскільки вона розвиває навички самостійної науково-інформаційної роботи, підвищує наукову й творчу активність студентів, залучає їх до глибокого вивчення досягнень передової науки та використання цих досягнень у повсякденній діяльності.

Самостійна позааудиторна робота формує у студентів уміння володіти прийомами аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння; розвиває гнучкість мислення; відкриває можливості для розвитку і стабілізації позитивних мотивів учіння для активізації процесу оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування і формування особистості висококваліфікованого спеціаліста, сприяючи розвитку його професійно-педагогічної комунікативної компетентності.

Погодимось із результатами досліджень сучасних учених про те, що завдяки роботі, яка відбувається в позааудиторний час, у студентів розвиваються навички самостійності, підвищується наукова і творча активність, є можливість більш глибоко опанувати спеціальністю, адже головними завданнями самостійної роботи для практичного оволодіння іноземною мовою у вищому навчальному закладі є досягнення відповідного рівня знання мови, що дозволяє вільно володіти технікою перекладу й навичками швидкого читання літератури зі спеціальності, з одного боку, та підготовка випускників, здатних ефективно самостійно працювати з іншомовними джерелами інформації після закінчення навчання, з іншого боку [9, с.93].

Позааудиторна робота зі студентами вищого педагогічного навчального закладу має досить широкі можливості для формування основ професіоналізму майбутніх учителів іноземної мови у процесі моделювання педагогічних ситуацій, оскільки, по-перше, її зміст, форми і методи допомагають реалізувати цілі й завдання педагогічної освіти, сприяють виконанню завдань методичного забезпечення системи саморозвитку

особистості майбутнього фахівця, що забезпечує проектування соціальної та індивідуальної поведінки; по-друге, потенціал спеціально організованої системи позааудиторної роботи може бути використаний для подолання труднощів перед нововведеннями, розвитку творчого потенціалу студентів, формування їх професійно-педагогічної комунікативної компетентності тощо.

Виходячи з особливостей структурних компонентів педагогічної діяльності та враховуючи специфіку технологічних етапів підготовки майбутнього вчителя до її здійснення, вважаємо, що основною формою позааудиторної роботи щодо формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя має бути навчально-дослідна та науково-дослідна робота студентів.

Беззаперечним є той факт, що навчально-дослідна і науково-дослідна діяльність майбутніх учителів є найважливішими засобами підвищення якості підготовки та виховання фахівців, здатних розробляти і творчо запроваджувати у практичній діяльності новітні педагогічні технології. Погоджуємось із Л. Петриченко, що науково-дослідна робота як складник позааудиторної роботи спрямована на поглиблення мотивації творчої професійно-педагогічної діяльності студентів, сприяє поглибленню теоретичних знань студентів про педагогічну діяльність, розвитку творчого мислення студентів, озброєнню студентів дослідницькими вміннями для здійснення цієї діяльності, *розвитку професійно-комунікативних умінь* (курсів наш – І.К.) [6, 36-37].

Навчально-дослідна та науково-дослідна робота студентів у контексті формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови перебуває у тісному взаємозв'язку, оскільки відбувається у процесі навчальної аудиторної та позааудиторної роботи майбутнього педагога. Цей зв'язок можна простежити у контексті раціонального співвідношення між різними за змістом студентськими науковими роботами (теоретичними, лабораторними й методичними

дослідженнями тощо), різноманітними організаційними формами діяльності (лабораторії, індивідуальні заняття, конференції).

У навчально-дослідній та науково-дослідній аудиторній та позааудиторній роботі необхідно враховувати методику поступового залучення студентів до такої діяльності: від простого до складного, від підготовки реферату до проведення самостійного дослідження. Головне, не варто забувати про вдосконалення професійної спрямованості самої науково-дослідної роботи студентів. Залучення студентів у такі форми навчально-дослідної та науково-дослідної роботи є одним із найбільш ефективних методів вироблення в них уміння самостійної творчої праці, що стає необхідним й обов'язковим елементом навчання.

Отже, навчально-дослідна та науково-дослідна робота студентів у ВНЗ – це найважливіша форма позааудиторної діяльності, що сприяє підготовці майбутнього вчителя до інноваційної діяльності, самостійної роботи, добровільної за вибором і внутрішньо вмотивованої, та забезпечує успішність формування у нього професійно-педагогічної комунікативної компетентності.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.

Позааудиторна робота зможе дати суттєві результати лише в тому випадку, якщо вона стає органічною частиною навчального процесу та є його продовженням, коли студенти вбачають у ній дієвий засіб розширення свого педагогічного й загальнонаукового світогляду, засобом підготовки до професійної діяльності. Вона допомагає майбутньому вчителю іноземної мови мати адекватне уявлення про свої можливості й здібності, дає змогу кожному студенту стати повноцінно функціонуючою особистістю, містить у собі чинники, що слугують стимулами для особистісного зростання майбутнього педагога та розвитку власної професійно-педагогічної комунікативної компетентності.

Література:

1. Грекова Н. П. Активация самостоятельной учебной работы студентов в процессе внеаудиторных занятий : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. : 13.00.01 – «Общая педагогика и история педагогики» / Н. П. Грекова. – Минск, 1985. – 17 с.
2. Донченко М. В. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів у позааудиторній роботі у вищих навчальних закладах України : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Марина Володимирівна Донченко – Харків, 2004. – 180 с.
3. Карасюк Л. Дидактичні можливості позааудиторної роботи в процесі формування основ професіоналізму майбутніх учителів початкових класів / Людмила Карасюк // Гуманітарний вісник. – № 25. – С. 75-79.
4. Лазарєв М. О. Культура педагогічного спілкування як важливий чинник гуманітарного перетворення сучасної освіти / М.О. Лазарєв // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К. : ІЗМН, 1997. – Вип. 19. – 296 с .
5. Онучак Л. В. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. – «Теорія і методика професійної освіти» / Людмила Володимирівна Онучак. – К., 2002.– 200с.
6. Петриченко Л. Система позааудиторної роботи, спрямованої на підготовку майбутнього вчителя до творчої діяльності / Л. Петриченко // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Випуск ІІ. – 2010. – С. 33-40.
7. Садова В. В. Формування комунікативної культури вчителів початкових класів у процесі методичної роботи : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 – «теорія і методика професійної освіти» / В.В. Садова . – Харків , 2000. – 20с.
8. Сарафанова Т. В. Педагогические условия формирования готовности студентов к творческой деятельности во внеаудиторной работе :

автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. : 13.00.01 – «Общая педагогика и история педагогики» / Т. В. Сарафанова. – Владимир, 2004.– 17 с.

9. Сулим-Карлір І. Ф. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи в процесі вивчення іноземних мов студентами економічних спеціальностей / І. Ф. Сулим-Карлір // Вісник Житомирського державного університету. – Вип. 52 (Педагогічні науки), 2012. – С. 92-95.
10. Утехіна А. Н. Професійно-педагогічна орієнтація студентів університета во внеаудиторній діяльності : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. : 13.00.01 – «Общая педагогика и история педагогики» / А. Н. Утехина. – М., 1986.– 16 с.